
DEN DANSKE ANDELSSKOLE – MIDT I LANDET

Af Peter Storm

En stor og enkel rødstensbygning med rødt tegltag troner højt på et bakkedrag ved Staurbykov ud til Lillebælt. Hvad er nu det for en bygning? Og hvorfor kaldes den Severin? Inden der gives svar på disse spørgsmål, skal vi først nyde udsigten fra dette sted ud over Lillebælt ret mod vest, hvor Lillebæltsbroen strækker sin gamle stålkrop fra Jylland til Fyn, og hvor den travle sol rødmende går til ro. Bygningskomplekset på bakken huser i dag kursuscentret Severin, men førhen lå her Den danske Andelsskole.



Udsigt fra Andelsskolen. Postkort. Ca. 1940. Middelfart Byarkiv



*FDBs formand L. Brøberg ved grundstensnedlæggelsen 13. juli 1932.
Lisberg foto. Severin.*

Under Andelsskolens grundsten blev indmuret et dokument med følgende tekst: "Huset rejstes til Hjemsted for sand Oplysning om Menneskers Samvirke og til Groplads for Kræfter, der vies dette Samvirke, saaledes at det finde Udtryk gennem dansk Andelsbevægelses Idé og Karakter."

Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger

Brugsforeningsbevægelsen voksede fra lokale uddelersteder i slutningen af 1800-tallet til en samlet bevægelse, der udover butikkerne også fik forskellige producentvirksomheder koblet ind. FDB eller Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger blev skabt i 1896. Der blev mere og mere brug for at dygtiggøre uddelere og medarbejdere. Man begyndte derfor tidligt i 1900-

tallet at afholde nogle kurser på Støvring Højskole. Efterhånden voksede tanken om en egen skole.

I trediverne var FDB klar til at virkeliggøre drømmen om en egen skole. Den kom til at ligge i Middelfart – lige midt i landet. Det var ganske fornuftigt, men der var måske også nogle lokale forhold, der spillede lidt ind. I den forbindelse kommer man ikke udenom, at næstformanden for FDB på dette tidspunkt var en gårdejer fra Kauslunde, og at skolens kommende forstander var leder af en friskole i Odense.

Man købte et areal af skovejer Stoffregen for 30.700 kr. og købte også den tilstødende landejendom "Granly" for 23.300 kr. FDBs eget arkitektkontor under ledelse af arkitekt M.K. Michaelsen fik opgaven at tegne og lede byggeriet. Arkitektkontoret var blevet oprettet få år tidligere med det formål at stå for FDBs egen bygningsvirksomhed, og at fremme tidens tendens til bedre byggeskik. Man startede byggeriet i april 1932 og kunne lægge grundstenen allerede juli 1932. Det gik stærkt!

Andelsskolen kom til at uddanne i tusindvis af medarbejdere fra brugsforeningsbevægelsen. Det var ikke blot indtjening og økonomi, der stod på skolens dagsorden. Det var også grundlæggende etiske og samfundsmæssige værdier, der blev undervist i. På en måde var skolen i familie med højskolerne.

N.C. Poulsen fra Kauslunde

FDB havde på tidspunktet for skolens tilblivelse en næstformand, Niels Christian Poulsen, der i 1937 overtog formandsposten. Planerne om en skole



Andelsskolen 1932. Postkort. Middelfart Byarkiv.

for ansatte og tillidsfolk i brugsbevægelsen havde et stykke tid været på dagsordenen og man så sig derfor om efter egnede steder flere steder i landet.

Når skolen kom til at ligge nær Middelfart, så skyldtes det måske i nogen grad N. C. Poulsen, der havde en fædrenegård i Kauslunde ("Haraldstedgård", Kauslundevej 56). Han kendte egnen, men det skal straks tilføjes, at det i høj grad var en velbegrundet beslutning – midt i landet og tæt på den kommende Lillebæltsbro, der ville bringe lyn-

tog til Middelfart. Naturskønheden talte også for denne placering.

N. C. Poulsen var født i Kauslunde i 1880, hvor hans far, Carl Christian Poulsen, i 1879 havde giftet sig med Maren Kristine, der sad som enke på gården, som de førte videre sammen. I øvrigt nedstammede Carl Christian Poulsen fra brændevinsbrænder Niels Poulsen i Middelfart. En farbror til N. C. Poulsen var brændevindsbrænder Rasmus Poulsen i Middelfart, hvor i øvrigt en lille vej er

opkaldt efter ham. N.C. Poulsen blev viet 1905 i Kauslunde Kirke til Anne Marie Rasmussen, der var gårdmandsdatter fra Skrillinge.

Mange var de tillidsposter, som N. C. Poulsen påtog sig. Han blev i 1909 formand for Kauslunde Elektricitetsselskab, amtsrådsmedlem fra 1922 og medlem af bestyrelsen for FDB fra 1925. Han beklædte mange andre store tillidsposter, både i og udenfor FDB.

N.C. Poulsens hustru Anna Marie f. Rasmussen døde i 1938. Han giftede sig igen i 1944 med sogne-sygeplejerske i Kauslunde, Anna Caspersen, datter af en lokal gårdmand. Parret boede nogle år i København og købte i 1957 en villa i Kauslunde. "Haraldstedgård" forpagtedes fra 1939 af svigersønnen Axel Laurits Hansen og datteren Astrid (parret overtog gården i 1946). N.C. Poulsen døde i 1964, 84 år gammel.

Bygning og rammer

Ved 50 års jubilæet i 1982 udsendte elevforeningen et fyldigt særnummer om skolens start og virke skrevet af en af skolens tidligere lærere, Sigurd Mørk. Han tager udgangspunkt i, at brugsforeningernes første uddelere ofte kom lige fra ploven og høvlen med et stort behov for yderligere uddannelse. Men selv om oplysningsarbejdet ideelt set stod højt i brugsforeningsbevægelsen, kom det til at vige for det praktiske arbejde i hverdagen. Der blev i 1910 etableret en uddelerskole ved Støvring Højskole, hvis forstander tillige var næstformand i FDBs repræsentantskab. I de følgende år var der en tiltagende debat om nødvendigheden af uddannelse specielt til brugsforeningernes medhjælpere.



*Formand for FDB, Niels Christian Poulsen. Portrætfoto. Ca. 1945.
Kauslunde-Gamborg lokalhistoriske Arkiv.*

Et andelsstævne i Ryslinge 1926 satte skub i tanker om en andelsskole. I 1931 var disse tanker så stærke, at formanden for FDBs repræsentantskab, højskoleforstander J. Th. Arnfred kunne give oplæg om en andelsskole til både bestyrelse og repræsentantskab i FDB. Der blev nu givet grønt lys til planen om andelsskole. Den blev indviet allerede 3. december 1932.

Arkitekt M.K. Michaelsen fra FDBs forholdsvis nyoprettede arkitektkontor tegnede skolen og sam-



Byggepladsen 1932. Severin

arbejdede omkring indretningen med forstander L.A. Godsk. Den kom til at koste i alt 420.000 kr. I hovedfløjen indrettedes bibliotek, spisesal, anretningsrum og køkken i stueetagen. På de to etager ovenover var 40 2-mands værelser med toilet og vaskerum for enden af gangene. Sydfløjen havde 3 klasseværelser og elevdagligstue samt elevværelser i tageetagen. I samme fløj var i kælderen indrettet en undervisningsbutik. I østfløjen

var der foredragssal og gymnastiksal. En skydevæg kunne slå disse to sale sammen til én stor sal, der kunne rumme 500 tilhørere. I etagen over salene var indrettet et udstillingslokale, der viste varer fra FDBs egenproduktion. Mod nord lå forstanderboligen med skolekontor i stueetagen.

Disse rammer opfyldte deres formål i de næste 15 år, men der opstod alligevel debat om behov for



Foredragssalen 1957 med maleri af Axel P. Jensen. Lüsberg foto. Severin.

ændringer og udvidelse ikke mindst på baggrund af en omfattende venteliste. Man kortede så i første omgang kursuslængden ned, så der blev plads til flere elever. I 1947 tilkøbte man 6 ½ tønde land til sportsplads og landbrugsareal. I 1954 tog man en ny fløj til køkkenpersonale i brug og året efter en ny undervisningsfløj. I 1960 føjedes til den oprindelige klassefløj en tilbygning

med elevdagligstue udstyret med moderne FDB-møbler. Men man kom også til at afgive arealer. Det skete i forbindelse med bygningen af den ny Lillebæltsbro, der fik behov for en parkerings- og rastepads. Disse ændringer medførte, at der anlagdes en ny vej forbi skolen og at "Granly" måtte lade livet.



Trinbrædtet "Staurbyskov". Eleveforeningens årbog 1941.

Forstander L.A. Godsk

Skolens første forstander L.A. Godsk var på sin post i 18 år, indtil han og hustruen trak sig tilbage i 1950. Han var uddannet lærer og havde i 8 år været leder af Odense Friskole, da han tiltrådte forstanderstillingen på Andelsskolen. Når han trods sin store interesse for at undervise børn traf dette valg, skyldtes det, at han havde

et mangeårigt engagement som tillidsmand i brugsforeningsbevægelsen, først i det lokale og senere i det centrale bestyrelsesarbejde. Han var med et moderne udtryk headhuntet til forstanderstillingen. Man kan vel tillade sig at sige, at skolen ikke kunne være blevet til noget uden ham. Derfor tæller hans tilbageblik en del, når man skal forstå Andelsskolens historie.



*Portræt af forstander L.A. Godsk udført af maleren Niels Hansen 1945.
Foto Peter Storm*

Godsk erindrer, at tanken om en andelsskole i høj grad skyldtes det sviende nederlag, som andelsbevægelsen havde lidt ved Andelsbankens lukning

i 1925. Men nyt mod voksede frem blandt andet ved Brugsforenings-Bladets start i 1928 og arkitektkontorets oprettelse i 1929. Hertil kom, at et andelsstævne i Ryslinge i 1926 havde sat skub i nye ideer og skabt nyt mod. FDBs bestyrelse og repræsentantskab havde peget enstemmigt på Godsk som Andelsskolens leder og gav ham det fulde ansvar for at udforme skoleplan og ansætte lærere. Han flyttede med sin familie ind i "Granly" allerede fra begyndelsen af april 1932, således at han kunne følge og præge byggeriet helt fra start.

Hans skoleplan hvilede med hans egne ord på nogle enkle og afgørende hovedsynspunkter: 1) Uddelerne skulle være lige så godt rustede som "den virkeligt dygtige og veluddannede købmand", 2) Klargøring af hvad andelsbevægelsen historisk, økonomisk, socialt og kulturelt betyder i samfundsudviklingen, og 3) Møde med almen dansk folkekultur via historien, litteraturen og samfundsuddannelsen. Undervisningsplanen omfattede 10 måneder de første år og 8 måneder fra 1937.

Selv om 30'erne var præget af stram økonomi, så kom der alligevel noget godt ud af byggeriet, som Godsk betegnede som usandsynligt billigt, men alligevel uhyre solidt. Den 6. januar 1933 rykkede det første elevhold ind. På ét punkt måtte Godsk i bakspejlet erkende, at skolearbejdet ikke lykkedes helt. Det drejede sig om oplysningsarbejdet i forhold til brugsforeningernes medlemmer og tillidsfolk.

Krig og besættelse

Et særligt kapitel i skolens historie udgør de mørke år 1940-45. Når det fortjener, at blive fremhævet særskilt i den lange historie, så skyldes det ikke blot

de forstyrrelser og afbrydelser, der kom i skolens undervisning, men også den rolle skolen kom til at spille i lokalsamfundet.

Skolens elever og lærere deltog i alsangsstævner i Middelfart og arrangerede også deres eget alsangstævne, hvor man indbød Vejlbys sogns beboere til at deltage. Man åbnede i øvrigt i efteråret 1940 dørene for lokalsamfundet til foredrag om folkelige emner, hvortil der kom 3-400 deltagere, og man gentog denne virksomhed året efter. På valgdagen den 23. marts 1943 gik Dannebrog til tops på skolens flagstang og man fulgte spændt valgreportagen i radioen. I juli 1943 havde man på skolen i samarbejde med Middelfart Tjenestemandsförening arrangeret en koncert med Axel Schiøtz og i forbindelse hermed en kort tale af Hal Koch. Koncerten blev et tilløbsstykke med 7-800 tilhørere.

1943 skulle bringe egentlig forstyrrelse i skolens arbejde. Den lokale tyske kommandant beslaglagde skolen af to omgange henholdsvis den 29. august og den 4. september til interneringslejr for danske befalingsmænd. Skolen blev rømmet og 180 befalingsmænd og 20 menige fra den danske hær blev sat bag pigtråd. Den 22. oktober ophørte interneringen, men straks efter blev skolen brugt som tysk kaserne og hagekorsflaget kom til at vaje over skolen. Forstander Godsk og hans familie samt øvrige medarbejdere måtte flytte ind i en villa i nærheden. Man fik en aftale med Hindsgavl om at benytte lokaler her til det nye hold elever, der skulle starte først i det nye år 1944. Tyskerne opgav allerede i december deres brug af skolen, men det blev nødvendigt med en grundig istandsættelse og rengøring, inden eleverne kunne rykke ind.

Det lykkedes faktisk til den planlagte tid, men man måtte alligevel den 25. januar 1944 flytte til Hindsgavl grundet en ny tysk beslaglæggelse, der dog kun kom til at strække sig til den 12. februar.

Ved begyndelsen af det nye skoleår i 1945 måtte man, grundet snefald og jernbanesabotage, udsætte skolestarten nogle dage. Men netop da skolen var kommet i gang, mødte den tyske besættelsesmagt atter op og forlangte alle skolens lokaler undtagen forstanderboligen, da man nu skulle huse flygtninge. Flygtningelejrens stab tog over den 25. marts og eleverne blev hjemsendt. Flygtningelejren voksede fra 100 til omkring 500 beboere. Efter krigsafslutningen overtog forstander Godsk opgaven som lejrchef, indtil lejren rømmedes den 4. februar 1946. Herefter forestod et omfattende reparations- og saneringsarbejde, før skolen den 1. marts atter kunne benyttes, men de nye elever blev alligevel plaget en rum tid af væggelus, indtil disse var endeligt bekæmpet.

Det kan nævnes, at nationaløkonom Niels Banke (1907-1983), der havde været lærer på Andelsskolen 1932-36, som medlem af Dansk Samling blev medlem af Danmarks Frihedsråd i 1945.

Severin

Den danske Andelsskole ophørte 2005 efter 73 års virke. Bygningerne ligger stadig på bakken. Rundt omkring i nabolaget er der blevet mere bebygget. Nu kaldes stedet for Severin og er blevet til et moderne kursus- og conferencecenter. Det ejes fortsat af FDB.

Navnet Severin lyder frisk og mundret. Mange ved nok ikke, hvoraf navnet kommer. Men det er faktisk



Bronzebuste af Severin Jørgensen i Severins indgang udført af Rasmus Andersen. Foto Peter Storm

navnet på FDBs stifter, Severin Jørgensen – fysisk en temmelig lille mand, men åndeligt en energisk og visionær forkæmper for andelsbevægelsen. Han døde i 1926 og nåede således ikke at se Andelsskolen blive til virkelighed.

Når man i dag træder ind i forhallen på Severin møder man en ret stor bronzebuste af Severin Jørgensen. I spisesalen møder man den klassiske

FDB-stol tegnet af Børge Mogensen og på væggene Sikker Hansens klassiske plakater for brugsforeningerne, bl.a. den uimodståelige sorte cirkelkaffepige. Hertil kommer en række fotografier fra Andelsskolens indvielse og første år.

På Severin holder man sin historie i hævd. Det er ganske interessant og tankevækkende. Ligesom de folkelige og kooperative kræfter i sin tid kastede sig ind i erhvervslivet – butikker- og produktionsvirksomheder, så kaster forretningsvirksomheden Severin sig frejdigt ud i sin folkelige forhistorie. Her er et eksempel på, at historien med fordel benyttes i moderne markedsføring.

Måske havde historikeren Palle Lauring ret, når han sagde, at Danmark er en brugsforening.

Kilder:

Aksel Dreslov: *Jeg har altid følt mig veltilpas i en Skolestue.* Fyns Venstreblad 11.2.1945.

Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger 1896-1946. Det danske Forlag 1946.

L.A. Godsk: *En skole blev til. Andelsskolens Eleveforening,* december 1950.

Kraks blå bog 1940.

Sigurd Mørk: *Den danske Andelsskole 1932-1982. Andelsskolen, Eleveforeningens Årsskrift* 1982.

Severin Magasin. Severin Kursuscenter A/S. 2010.

Uddrag af Johannes Ludvigssens optegnelser om Haraldstedgård. Kauslunde-Gamborg lokalhistorisk Arkiv.